

phie“, 1880 a i později, jak vůči jednostrannosti idealistických, tak i materialistických směrů, avšak veliký význam Lotzeových názorů byl stále ještě zneuznáván, ku podivu i v nedávné době, kdy se k nim s různých hledisk skutečně přibližujeme. Je však úžasno, že mi mohl J. Strzygowski ve své knize „Die Krisis der Geisteswissenschaften“, 1923, str. 49 násl. vytknouti jako „osudný omyl“, jímž trpím, že jsem chtěl spojití oba ony směry, a že jsem se „vrhl do náručí“ filosofii, zvláště hegelovské.

Příručky filosofie dějin: F. Sawicki, *Geschichtsphilosophie* (Philos. Bibliothek, vyd. Bäumkerem a j., sv. 2.), 3. vyd. 1923; Herm. Schneider, *Philos. der Geschichte* (Jedermanns Bücherei, odd. filosofie), 2 svazčky 1923; O. Braun, *Geschichtsphilosophie* (v Al. Meisterově „Grundriß der Geschichtswissenschaft“, sv. 1., odd. 6., 2. vyd. 1913, str. 36—63); G. Mehlis, *Lehrbuch der Geschichtsphilosophie*, 1915; R. Rocholl, *Die Philosophie der Geschichte*, sv. 1., 1878; F. Laurent, *La philosophie de l'histoire*, 1870; R. Flint, *The philosophy of history in Europe*, 1874, sv. 1. France and Germany; R. Flint, *Historical philosophy in France and French Belgium and Switzerland*, 1893; R. Mayr, *Die philosophische Geschichtsauffassung der Neuzeit (až 1700)*, 1897; P. Barth, *Die Philosophie der Geschichte als Soziologie*, díl 1., 4. vyd. 1922 (od Comtea); E. Rothacker, *Einleitung in die Geisteswissenschaften*, 1920 (od Hegela po Diltheye); L. Stein, *Die soziale Frage im Lichte der Philosophie*, 2. vyd. 1903. Běžná literatura v čas. „Revue de synthèse historique“, vyd. H. Berrem od r. 1900, „Kritische Blätter für die gesamten Sozialwissenschaften“ od r. 1905.

Souborné vylíčení *problémů* dějin filosofie, které jsou zčásti obsaženy též ve svrchu uvedených dílech, podává Th. Lindner, *Geschichtsphilosophie*, 3. vyd. 1912; A. D. Xénopol, *La théorie de l'histoire*, Paris 1908; jejich nástin E. Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und Geschichtsphilosophie*, 5. a 6. vyd. 1908, str. 735 násl. Noetické a logické problémy zkoumá G. Simmel, *Die Probleme der Geschichtsphilosophie*, 3. vyd. 1907; [E. Troeltsch, *Der Historismus und seine Probleme*, 1922]; H. Rickert, *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*, 3. a 4. vyd. 1921; W. Wundt, *Logik*, 3. vyd. 1908, sv. 3., druhý oddíl; viz též literární údaje v kap. III., § 5.

[T. G. Masaryk, *Česká otázka*, Pr. 1894, 2. vyd. 1908, 3. vyd.

1924; J. Kaizl, *České myšlenky*, 3. vyd. Pr. 1896; J. Vančura, *O vlivu Masarykově na dějinné nazírání u nás*. Čes. Mysl 1910; J. Pekař, *Masarykova česká filosofie*. Č. Č. H. XVIII., též samost. 1912, 2. vyd. t. r., 3. vyd. 1927; J. Prokeš, *Smysl českých dějin*. Nové Čechy VIII.; *týž*, *Základní problémy českých dějin*, Pr.-Nusle 1925; J. L. Fischer, *Glossy k české otázce*, N. Kdyně 1926; J. Slavík, *Nový názor na české dějiny*, Pr. 1928; J. Pekař, *Smysl českých dějin. O nový názor na české dějiny*, Pr. 1929, 2. vyd. t. r.; J. Slavík, *Palacký či Pekař? Nár. osvobození 20.—30. září 1928*; *týž*, *Pekař kontra Masaryk*, Pr. 1929; K. Krofta, *Masaryk a jeho dílo*, Pr. 1930.]

§ 3. Pojem a úkol dějepisu

Dějepis jest věda, která skutečnosti prostorově časového vývoje lidí, pokud se uplatňují jakožto společenské bytosti, prozkoumává a líčí v příčinné souvislosti psychofysické, uvedené ve vztah ke společenským hodnotám příslušné doby.

Tuto definici jest nám v jednotlivostech vysvětliti a odůvodniti.

Označujeme dějepis jako *vědu*. Jest jí v prve zmíněném smyslu, poněvadž má poznávati určitá odvětví fakt v příčinné souvislosti. Jsou-li tyto poznatky mnohonásobně podány ve formě uměleckých děl dějepisných, je k tomu sice třeba uměleckého nadání, tím se však dějepis nestává uměním, neboť takováto díla musí býti založena veskrze na vědeckém badání a slouží v první i poslední řadě účelu historického *poznání*, mají-li platit za dějepisná díla a nikoli za spisy poučné. Poznání ve smyslu naší definice je hlavním a vlastním účelem dějepisu a badání, které poznání zprostředkuje, není snad jen podřízeným prostředkem k vytvoření výpravných děl uměleckých, nýbrž vyplňuje samo o sobě úlohu našeho odboru, jestliže poskytuje ono poznání, též bez umělecké formy. Je to zajisté přednost, podaří-li se výsledky ba-

dání umělecky a poučně podati, a estetický zájem o látku, jak bylo svrchu zdůrazněno, nemá být všude zanedbáván; učinit jej však směrodatným hlediskem znamená návrat k počátečním stadiím dějepisu. S kolektivistického stanoviska odkázal Lamprecht celé politické dějiny do oboru krásné literatury, a expresionistické nazírání chce dějiny vůbec chápati jen intuitivně, básnicky.

Vědecké povahy našeho odboru nutno hájiti ještě proti jinému názoru. V předešlém paragrafu jsme viděli, že se přívrženci pozitivistických a materialistických pojetí dějin domnívají, že výzkum jednotlivých příběhů a jednotlivých vůdčích osobností nemá opravdové vědecké ceny, neboť tyto jedinečné příběhy nelze, jak to každá věda vyžaduje, vysvětliti všeobecnými *kausálními zákony*; toliko typické a kolektivní děje, pohyby mas a všeobecné stavy, u nichž se to jeví možným, jsou předmětem pravé dějepisné vědy. Toto mínění, které se dotýká co nejprůnikavěji pěstování našeho oboru až po školní vyučování, poněvadž chce do jisté míry odstraniti celé politické dějiny a vše životopisné, spočívá na několikerém mylném předpokladu, resp. na pojmových nejasnostech. Je sice správné, že příčinné poznání není omezeno na jediný druh, převládající v přírodních vědách: že jednotlivý děj, jednotlivý jev je uznáván za pravidelně se vracející účinek všeobecných příčin, jednou pro vždy stejnoměrně určený a předem určitelný. Tento druh poznání — nazývá se zákonitým, nomothetickým, normativním poznáním — postačí jen potud, pokud nejde o rozdíly jednotlivých dějů a jevů jednoho oboru, nýbrž o zákony, podle nichž se určuje jejich průměrné, pravidelné bytí a chování, jako je na příklad křišťál určen ve své formě tím, že krystalisuje hexaèdricky, při čemž mineraloga nezajímá a nezáleží mu na tom, je-li jednotlivý

exemplář veliký či malý, je-li plně vytvořen či zkomolen, nebo jako astronoma nezajímá, jak se jeden oběh země liší od druhého, ačkoli nepochybně má každý jednotlivý něco zvláštního. Tento způsob úvahy však nevystačí tam, kde právě *rozdíly*, zvláštnost, ojedinělost zjevů jednoho oboru tvoří předmět badatelského zájmu, jako v oboru dějepisu, kde chceme poznati vývoj, t. j. postupné, rozdílné změny zjevů (srv. kap. III., § 5). Proč se tím dějepis liší od přírodních věd, lze snadno nahlédnouti. Předmětem dějepisu je činnost lidí, a jest danou základní skutečností psychofysické bytosti člověka, že je určován *netoliko* zevními příčinami, *nýbrž* i podstatně příčinami vnitřními, vnitřními reakcemi a popudy vědomí, t. j. cití, myšlení, chtění, jimiž jest činný k určitým účelům. Tyto vnitřní příčiny patří ku *psychické kausalitě*, a tento způsob příčinného poznání uplatňuje se *převážně* v dějepisu, neboť i vnější fyzické příčiny účinkují většinou jen tím, že vstupují do lidského vědomí a stávají se psychickými podněty. Duševní příčinnost spočívá sice ve svém základě neméně na všeobecné přírodní nutnosti než hmotná a má neméně své všeobecné zákony, vysvětluje však zjevy svého oboru jiným způsobem: nikoli jako jednou pro vždy určené a předem určitelné účiny jejich příčin (progresivně), nýbrž jako účiny, které nastaly za zvláštních okolností jednotlivého případu, a jejichž příčiny jest nyní určití (regresivně). Všeobecná totožnost lidské bytosti nestačí, abychom z ní odvodili jednotlivé případy, pokud nás právě jejich různost zajímá; dovoluje toliko *úsudky z analogie*, které nám slouží jako podstatné pomocné prostředky interpretace (srv. kap. III., § 4). A platí to právě tak pro zjevy v životě jednotlivých osobností, jako pro zjevy pospolitého života mas: také tyto se nedají, jak se domnívá Buckle a jiní, ze všeobec-

ných zákonů jaksi statisticky odvoditi, vypočísti, předem určit. Zajisté jsou všude v životě národů jisté celkové dispozice, poměry, zařízení, názory, které bývají od jednotlivce v té době žijícího do jisté míry trpně přejímány a které, jak se zdá, vládou nezměnitelně skoro jako přírodní poměry. Avšak existují a udržují se přece — zcela jiným způsobem než přírodní poměry — jenom ustavičným přijímáním a užíváním zúčastněnými jednotlivci; podíl jednotlivců na nich a ovlivňování jednotlivce jimi jsou v každém případě velmi různorodé podle stavu, povolání, nadání atd.; individua sama mění se přece během vývoje ustavičně a s jejich změnou mění se též celkové poměry, i když třeba nepozorovaně, často však též velmi patrně a náhle. Nemůže tudíž býti úlohou dějepisu, ani pokud se zabývá hromadnými zjevy, nacházeti všeobecné zákony a získávati z nich poznatky, které by abstrahovaly od skutečných růzností jednotlivých zjevů. To může býti toliko úlohou věd, v jejichž oboru, jako hlavně v přírodních vědách, ony různosti nebudí podstatného zájmu, třeba přece také zde ve skutečnosti všude se vyskytují. Činy lidí, které jsou předmětem naší vědy, zajímají nás však právě ve své různosti, v osobitosti svého vývoje, a je tudíž podivnou pojmovou nejasností, míní-li se, že dějepis má býti „povýšen na vědu“ tím, že se ignoruje podstata jeho obsahu, jako by to, že přírodovědecký způsob uvažování je neschopen ji pochopiti, bylo předností, k vůli níž bylo by třeba omeziti obsah dějepisného poznávání na to, o čem by bylo lze jednati po způsobu přírodních věd. Není „vlastního dějepisu“, jenž by se zabýval poměry a pohyby mas, a nevědeckého dějepisu, jenž by vypravoval o individuích a jednotlivých událostech, nýbrž jen jedna jednotná věda, jejímž nedělitelným, sourodým předmětem poznání je obojí činnost lid-

ská. Srv. W. Bauer, Einführung in das Studium der Geschichte, 1921, s literárními údaji, str. 32 násl., a zde kap. III., § 5, 3.

Činnost lidí jako „společenských bytostí“ označili jsme nahoře ve své definici jako předmět našeho oboru. Volíme tento výraz místo výrazu dříve užívaného „sociální bytost“, poněvadž nám bylo z nepozornosti opětovně podkládáno, že tím omezujeme dějepisnou látku na sociální obor. Vylučujeme tím toliko, jakožto předmět jiných vědních oborů, animální stránku lidské činnosti, nechť jsou to biologické a fyziologické funkce jednotlivců nebo zjevy rasového a národního života v anthropologickém ohledu. A zahrnujeme tím vše, co člověk ve své vlastnosti jako *družná bytost* ve státě a společnosti, ve větších i menších skupinách i jako jedinec uvnitř těchto, v různých oborech politiky a kultury zažívá a vykonává, způsobuje a čím dává na sebe působiti. To patří do dějepisu. Stává se to předmětem našeho badání, pokud je to podstatné pro souvislost skutečností vývoje, jimž právě věnujeme pozornost. Také tak zvané *stavy*, dispozice, struktury, charaktery atd. zahrnujeme pod pojem činnosti, neboť vznikají a udržují se, jak bylo již zmíněno, jen ustavičnou činností, a nesmíme se proto dát oněmi výrazy mýliti. Rozdílné jsou jen nepatrnějším stupněm vědomí, jimž se dějí, a v tomto ohledu jsou četná odstupňování od téměř mechanického, zvykového konání až k plně vědomému a k určitému zamýšlenému účelu směřujícímu jednání nebo „činu“. S tím souvisí rozlišení, které je pro historické uvažování velmi důležité, totiž rozeznávání singulárních, typických a kolektivních činností. *Singulárními* jmenujeme ty, které ve své, toliko jedenkrát se vyskytnuvší individuální zvláštnosti budí badatelský zájem a přicházejí v úvahu; *typic-*

kými nazýváme jednoduše se opakující činnosti mnohých jednotlivců, jako na příklad úkony, zvyky, mravy denního života, z nichž jednotlivé jednání o sobě nás nezajímá, nýbrž slouží našemu poznávání toliko jako průměrný příklad chování všech zúčastněných (typ); jako *kolektivní* činnosti označujeme ty, které, lhostejno zda jsou navzájem stejnorodé či různorodé, přicházejí v úvahu jako celkový výkon mnoha jednotlivců, jako na příklad bitva, vzdělání, řeč, náboženství lidské společnosti. Že toto rozeznávání není způsobilé, aby zakládalo zásadní roztržení našeho odboru na vědu typických a kolektivních dějů hromadných a na vědu, jednající o jedinečných dějích, na kulturní dějiny a politické dějiny, nepotřebujeme zde po předchozích výkladech vytýkati; v obou oborech jest individuální singulární konání a činnost mas nerozlučně spojena: tato se skládá z jednotlivých činností, ona pak zakládá se na činnosti mas, masa a individuum všude na sebe navzájem účinkují. Vrátime se k tomu, až budeme jednati o rozdělení dějepisu a o sociální psychologii.

Svou látku pojímá dějepis jako „*skutečnosti prostorově-časového vývoje*“. Vyloučení prostorové určenosti na prospěch pouhého časového „seřadění“, o jehož odůvodnění se pokouší J. Thyssen (*Die Einmaligkeit der Geschichte*, 1924), musíme jako nemožné pro každé skutečné dějepisné uvažování naprosto odmítnouti.

„Vývojem“ rozumíme v označeném již smyslu skutečně prokazatelné souvislosti příčin a účinku; samozřejmě patří k tomu též prvky, které se účinkování a vývoji protiví a tyto brzdí, jakož i prvky, které dočasně, částečně nebo vůbec k účinku nedospěly. V tomto smyslu bývá uváděna každá skutečnost ve dvojí vztáh, ve dvojí souvislosti příčinného rázu s jinými skutečnostmi: jednak se

všeobecnými příčinami a podmínkami, jednak s celou řadou *zvláštních* fakt, v níž je obsažena, k níž patří jako její část. Žádný z obou těchto vztahů nesmí býti zanedbáván. Uvažujeme-li na příklad o získání císařství Karlem Velikým a chceme-li je vyložiti, jest nám uvésti tuto událost jednak ve vztah ke všem událostem, v jichž řadě stojí: ku předchozím poměrům, událostem, názorům v říši franské a v Itálii, bojům a vyjednáváním s Byzantinci, mocenskému postavení mohamedanismu, jakož i k účinkům veliké té události v následující době; můžeme při tom jít tak daleko zpět i kupředu, pokud se zdá potřebno, vždy postihneme onu událost jako příslušnou část tohoto zvláštního *celku* souvislých skutečností, jako způsobený a účinkující člen této zvláštní řady vývojové. S druhé strany je v příčinném vztahu ke *všeobecným* příčinám a sluší jej těmito vykládati, jako ctižádostí, dobytčností, náboženským nadšením, úpadkem langobardské národní síly, způsobeným podnebnými a kulturními vlivy, převahou neporušené, primitivní národní povahy u Franků a mnohými jinými psychickými a fyzickými momenty. Jako každá jednotlivá skutečnost, tak i každý soubor skutečností je v určitém poměru ke všeobecně a ke zvláštnímu celku dotyčného vývoje, nechť je to osobnost nebo řada událostí, stát, národ, větší nebo menší úsek časový, a tak jsou skutečnosti s motivy svého vzniku od základu v těchto svých souvislostech uvedeny ve vztah k *hodnotám*. Hodnotíme je — a tím jest určován jejich výběr ve vylíčení (srv. kap. III., § 6) — podle podílu, jež mají v průběhu a výsledku právě projednávané řady skutečností, tedy podle jejich *dočasné společné hodnoty*, nikoli podle „všeobecně uznaných“ věčných hodnot filosofické systematiky, proti čemuž se stavíme v kap. III., § 5. To platí též o větších souborech skuteč-

ností v poměru k ještě obsáhlejší. Jak dalece podléhají hodnoty výsledků vývoje rozličnému posouzení, a jak se metodicky k nim stavíme, vysvětlujeme v kap. III., § 5.

Nejobsáhlejší celek, k němuž můžeme v oboru dějepisu uváděti skutečnosti ve vztah, je lidstvo ve svém celkovém vývoji, všeobecné neb světové dějiny (srv. kapit. II., § 2). V jakém rozsahu celek právě pojmáme, závisí na zvoleném vymezení thematu; poněvadž však celky obvyklé jako themata, jako dějiny národa, státu, církve, biografie, dějiny jednotlivých epoch (viz opět kap. II., § 2), jsou toliko části velikého celku dějin lidstva, bylo tím tedy vykázáno každé jednotlivé skutečnosti nebo každému souboru skutečností, jehož postavení a význam uvnitř oněch částečných celků je uznán a zhodnocen jako moment vývoje, jeho postavení a význam u velikém celku lidského vývoje. Nejbližší jako nejuvdálenější událost je takovýmto způsobem u veliké souvislosti, poněvadž každá je nepostradatelným členem další vývojové řady. Má znamenitou cenu, máme-li tuto velikou jednotnou souvislost naší vědy při veškeré práci jejího oboru živě před očima; vzhledem k tomu bude sebe odlehlejší, thematem omezené zkoumání produševněno vědomím celkové úlohy probadati a vylíčiti svět jevů lidského bytí v ustavičně se střídající plnosti jeho vývoje. Sluší-li při tom uznati jednotný účel a určitý cíl veškerých vývoje, „*pokrok*“ v jistých směrech — to jsou otázky světového názoru, filosofie dějin, které historik musí znáti, avšak v smyslu dříve již a v kap. III., § 5. naznačeném. Nekonečná různost názorů, které jsme již vylíčili, musí nás zvláště vystříhati, abychom nepřestupovali hranic naší vědy, a vybízeti nás, abychom se vědomě a pevně drželi pojmu „vývoje“ v neutrálním smyslu skutečně prokazatelných souvislostí účinků. Po-

kud se tyto nedají prokázati pro spletitost nebo nepřístupnost činitelů, nastupuje pojem „*náhody*“, jehož význam je všeobecně věcí světového názoru (srv. Ad. Lasson, *Über den Zufall*. — *Philos. Vorträge der Kantgesellschaft* 1917, čís. 16).

Ptáme-li se po *ceně a užitku* dějepisu, zodpověděli jsme tím tuto otázku v plném smyslu: učí nás lidi poznávati a znáti sebe sama, dává nám pochopení přítomných událostí a poměrů tím, že ukazuje, jak a čím vznikly, a též i co z nich asi může vzejíti v budoucnosti. Plní současně důležitou etickou úlohu, aniž potřebuje moralisujících a tendenčních anekdot, mocí své vylíčené zvláštnosti, neboť učí nazírati na každou činnost jednotlivců a společenských skupin v nejtěsnější spojitosti s celkovým a všeobecným vývojem a znázorňuje tím bezprostředně význam celku a všeobecná pro individua a pro všechny lidské pospolitosti, což znamená nepřetržitý příkaz mravního vědomí citu pospolitosti, nepřetržitou výstrahu před ničivou silou sobectví. Všechny rozmanité etické a náboženské podněty, které bývají uváděny jako cenné výtěžky *dějepisného vyučování*, jsou v tom obsaženy, zvláště pobídka k vlastenectví. Neboť pospolitost, v níž každý sám žije, stát, vlast, vlastní národ, jest nejbližší veliký celek, jehož dějepisné projednání nám zpřítomňuje onu úzkou souvislost jednotlivého a pospolitého bytí, a není opravdu třeba nijaké vtíravé, malicherné tendenčnosti vůči veliké etické tendenci, která je dána duchem naší vědy samé a hlásá každému jednotlivci, že není ničím bez živoucí spojitosti se společenským celkem, v němž žije a působí. To jsou hodnoty dějepisu se stanoviska našeho genetického pojetí povšechně. Zdůraznili jsme již dříve, že jsou s tím spojeny speciálnější hodnoty praktického a estetického druhu, které nikdy

nebudou moci býti vyhlazeny se světa tím, že je bude filosofická dogmatika ignorovati. A jestliže podle tvrzení často opakovaného po Nietzscheovi, pohroužení do dějepisu, „historismus“, zaviňuje životu cizí neporozumění přítomnosti, není to vinou vědy, nýbrž jednostranného nebo bezduchého pojetí. Vedle toho slouží dějepisu všem vědám a uměním jako *pomocná věda*, pokud se chtějí seznámiti s vlastním svým vývojem a mají použít ve svém oboru historického, t. j. genetického způsobu myšlení, což je především nezbytno těm, které se zabývají sociálními a politickými poměry, jako sociální vědy a politika. Též přírodní vědy používají od té doby, co jsou pěstovány v genetickém smyslu, historického způsobu nazírání a jeho použití přineslo jim stejný prospěch jako dějepisu použití přírodovědeckých názorů, aniž se proto vzdaly či musily vzdát vlastního svérázu.

Mimo učebnice uvedené v kap. III., § 1. a literární údaje v kap. I., § 2. a v kap. III., § 5. srov. zvláště W. Demelt, Systematische Darstellung der Begriffsbestimmungen der Geschichte seit dem 19. Jahrhundert, disertace university v Greifswalde 1922 (bohužel jen v exemplářích, rozmnožených psacím strojem, v univ. knihovně v Greifswalde). O *pojmu vývoje* zvláště: E. Tröltzsch, Der historische Entwicklungsbegriff in der modernen Geistes- und Lebensphilosophie (Hist. Zeitschrift 1920—22, sv. 122., 124., 125.); J. v. Wiesner, Erschaffung, Entstehung, Entwicklung und über die Grenzen der Berechtigung des Entwicklungsgedankens, 1916; H. Schmidt, Geschichte der Entwicklungslehre, 1918. O vztazích biologie k dějepisu viz kap. III., § 5. O poměru k *vyučování dějepisu* jedná E. Bernheim, Geschichtsunterricht und Geschichtswissenschaft im Verhältnis zur kultur- und sozialgeschichtlichen Bewegung unseres Jahrhunderts, 1899; O. Adamek, Die wissenschaftliche Heranbildung von Lehrern für die österreichischen Mittelschulen, 1902. „Vergangenheit und Gegenwart, Zeitschrift für den Geschichtsunterricht und staatsbürgerliche Erziehung in allen Schulgattungen“ od r. 1911; v I. doplň. seš. 1913 E. Bernheim, Über die Vorbildung der Geschichtslehrer. K orientaci o vládnoucích nyní protivách: v jednostranném přeceňování kulturně dějepisného viz kap., § 2., 2. názorně estetického viz kap. III., § 6.

KAPITOLA II

OBOR DĚJEPISNÉ PRÁCE

1. Poměr dějepisu k jiným oborům vědním

VBŠKERÉ vědění lidské má vnitřní souvislost. Proto nelze pokládati hranice, které z rozličných důvodů mezi různými vědními obory vytýkáme, za nepřekročitelné ohrady, a vědy se navzájem mnohonásobně podporují. Přes to je pro práci v rozmanitých oborech velmi důležitě určiti a uzpůsobiti cíle, způsob a prostředky práce podle svérázné povahy látky a poznávaného předmětu každého oboru. Celou soustavu badání možno přirovnati ke stavbě, na které jsou zaměstnáni dělníci nejrůznějších odborů, kteří si pracují navzájem do rukou, kdežto by bylo k největší škodě, kdyby každý nesetřval při svém odboru. Naše věda, která se zabývá činností lidí jako společenských bytostí, má pro tuto obsáhlou látku tak četné a úzké vztahy k jiným oborům jako sotva která jiná, a proto je tím potřebnější tyto vztahy rozebrati.

1. Dějepis patří především k tak zvaným vědám duchovým v tom smyslu, jak jsme to vylíčili v první kapitole; liší se od *přírodních věd* netoliko svou látkou, nýbrž i způsobem poznávání. Přírodovědeckých pojmů a zákonů možno v něm upotřebiti jen potud, pokud jde jednak o fyzické předpoklady a vlivy, jednak o nejvšeobecnější formy duševního dění; právě to, co je svéráznou